

УДК 347.016:784.1

Федорова М. В.,*дитяча хорова школа, м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬОГО СВІТОГЛЯДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ АНАЛІЗУ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ ТВОРІВ

У статті висвітлюються окремі аспекти формування основ художнього світогляду молодших школярів у процесі хорової діяльності. Автор характеризує окремі види оцінно-інтерпретаційної роботи у процесі аналізу вокально-хорових творів, проведення якої сприяє ефективному розвитку художнього світогляду молодших школярів.

Ключові слова: *основи художнього світогляду, молодші школярі, вокально-хорове мистецтво, оцінювання, інтерпретація.*

Федорова М.В. Отдельные аспекты формирования основ художественного мировоззрения младших школьников в процессе анализа вокально-хоровых произведений

В статье освещаются отдельные аспекты формирования основ художественного мировоззрения младших школьников в процессе хоровой деятельности. Автор описывает отдельные виды оценочно-интерпретационной работы в процессе анализа вокально-хоровых произведений, проведение которой способствует эффективному развитию художественного мировоззрения младших школьников.

Ключевые слова: *основы художественного мировоззрения, младшие школьники, вокально-хоровое искусство, оценивание, интерпретация.*

Fedorova M.V. The Separate Aspects of Junior Schoolchildren's Bases of Artistic World View Forming at the Analysis of Vocal-Choral Works.

The article deals with some aspects of formation bases of the artistic world-view in primary school children via choral activities. An author describes specific types of opinion and interpretation in process of analysis of vocal and choral works, which realization assists to effective development bases of the artistic world-view in primary school children.

Key words: bases of artistic world-view, primary school children, vocal and choral art, opinion, interpretation.

Важливим аспектом гуманізації освіти в нашому суспільстві на початку третього тисячоліття є процес формування духовності, оскільки саме духовність виражає ступінь “олюднення” педагогічного процесу. Завдання національного відродження та орієнтація на духовні цінності висувають нові вимоги до процесу виховання школярів.

У процесі гуманізації всіх ланок освіти особливу роль відіграє підвищення якості викладання предметів художньо-естетичного циклу, адже залучення молодого покоління до художньої діяльності є одним із найефективніших засобів формування творчого потенціалу особистості, ціннісних орієнтирів та світогляду взагалі. Проблема світогляду, зокрема, художнього – як духовного стрижня особистості, вищої форми її самосвідомості – є однією з провідних тем досліджень у філософських і психолого-педагогічних науках.

Одним із вирішальних засобів виховання духовності та художнього світогляду людини є мистецтво, що має змогу відтворити новий рівень дійсності та є універсальним шляхом до перетворення зовнішніх культурних цінностей у духовний світ особистості. Діючи на глибинні психологічні механізми людських емоцій, мистецтво, а особливо – музичне, активно впливає на молодь, збагачує її духовний та моральний потенціал, сприяє формуванню її художнього світогляду. Тому метою даної статті є окреслення окремих аспектів формування основ художнього світогляду молодших школярів у процесі роботи над вокально-хоровим твором, а саме – у процесі його аналізу.

Проблема світогляду привертала увагу філософів упродовж усієї історії людства. Вони тлумачили світогляд як систему переконань, принципів, ідеалів, вихідних цінностей, установок та уявлень людини про світ та її місце в ньому, які є основою орієнтації людини в житті та практичній діяльності; форму та засіб духовного опанування навколишньою дійсністю; як основу й особливу організацію свідомості та самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює, оцінює оточуючий світ, визначає і переживає своє місце в ньому (Аристотель, Сократ, Г.Сковорода, Е.Гуссерль, Р.Арцишевський, М.Бахтін, Л.Виготський, М.Каган, С.Рубінштейн, П.Якобсон та інші).

Спираючись на філософсько-естетичні концепції та наукові дослідження світогляду особистості в гуманітарних науках, педагогіка та психологія розглядають проблему світогляду з практичної точки зору, аналізуючи форми, методи та шляхи його формування в навчально-виховному процесі. Так, вони пов'язують процес становлення світогляду зі самовихованням та самовдосконаленням особистості, акцентують увагу на орієнтаційній та регулятивній функціях світогляду, які визначають спрямованість, особливості набуття знань і вмінь, напрями її поведінки, наголошують на діяльнісному аспекті світогляду, що передбачає готовність та вміння користуватися набутими знаннями, пов'язують зі специфічною духовною діяльністю людини.

Варто відзначити, що світогляд – максимально узагальнений духовний феномен, архітектоніка якого складається з таких компонентів як погляди, знання, уявлення, поняття, оцінки, ідеали, позиції, принципи, переконання, що регулюють духовно-творчу активність особистості, детермінують її ставлення до життя: світу природи, культури, суспільного буття, до людей і самого себе [4, с. 10-11].

Загальновідомо, що у формуванні світогляду важливу роль відіграє мистецтво, в якому фіксується та сконцентровано виражається досвід світоглядного самовизначення. Виникнувши з реальної потреби й пізніше розвинувшись у форму суспільної свідомості, мистецтво зворотно впливає на людину, формуючи її “духовний світ”, внутрішнє свідомо-психічне життя особистості, що здійснює свої духовні потенції в практичній суспільно корисній діяльності [3, с. 5]. Саме через естетичну свідомість мистецтво впливає на духовний світ людини, її світогляд. Воно задовольняє одночасно різні духовно-культурні потреби, зокрема – в знанні, в комунікації, в соціальній орієнтації, в моральних цінностях та в естетичних позиціях. Світоглядна проблематика є органічною й закономірно зумовленою для самого змісту мистецтва, його художньої форми.

У системі музично-педагогічної освіти одне з пріоритетних місць у вирішенні навчально-виховних завдань посідає вокально-хоровий спів. Це завдання здатне перетворити знання, ідейно-моральні норми в переконання, розвинути творчі здібності, сформувати духовну культуру учня. Як форма існування народного світогляду пісня є образною моделлю людської життєдіяльності, втіленням загальнолюдських і національних цінностей, морально-

етичних та естетичних норм [5, с. 58]. Зазначимо, що через емоційно-чуттєву сферу пісня активізує інші структури та рівні свідомості та діяльності людини: думки та почуття, установки й ціннісні орієнтації, переконання, смаки та мотиви поведінки. При цьому, впливаючи на особистість, вона не лише проникає у її внутрішній світ, але й взаємодіє з її життєвим і художнім досвідом [5, с. 58].

Для визначення особливого типу духовно-практичного освоєння дійсності засобами мистецтва (творче відображення дійсності в художніх образах) у наукових джерелах використовують поняття художнього світогляду. Термін “художній світогляд” вказує насамперед на джерело інформації (все, що стосується мистецтва) та на характер ставлення до мистецтва й вираженого в ньому змісту.

Враховуючи, що основи будь-яких знань, умінь закладаються в початковій школі, доцільно розглянути формування художнього світогляду саме в учнів молодшого шкільного віку, тобто його основи. Під останніми розуміємо емоційно-образну форму духовно-практичного осягнення дійсності, що виявляється через елементарні художньо-естетичні знання, погляди, уявлення та емоційно-оцінне ставлення до музичного мистецтва та віддзеркаленої у ньому навколишньої дійсності.

Загальновідомо, що дітям повинні даватися цілісні уявлення про музичне мистецтво, його сутнісну роль та призначення. Це можна здійснити через таке розкриття нерозривних зв'язків музики з життям, щоб погляди на музику переростали межі власне музичного мистецтва, перетворюючись на важливу частину світогляду. Навчаючи учнів “читати” музичний твір, варто звернути їх увагу насамперед на правильне розуміння його сюжету, ідейної сутності, особливостей гармонії, звуків, цим самим формуючи елементи художнього світогляду.

Важливою умовою розвитку основ художнього світогляду є здійснення дітьми аналізу музичних творів. Саме на етапі аналізу учні набувають досвіду художньо-творчої діяльності, оволодівають знаннями, вміннями, навичками, необхідними для більш глибокого сприймання та виконання музичних творів. Саме через оцінку, виявлення свого ставлення та розуміння вокально-хорових творів відбувається формування поглядів, уявлень, смаків дітей, а отже – й світогляду. Спочатку виховання проходить на основі оцінної діяльності “подобається – не подобається”. При цьому яскраво проявляється наслідування дорослих.

Однією з основних умов підвищення ефективності сприймання та розуміння вокально-хорових творів є його пізнавально-поетапне вивчення, що включає такі елементи: виявлення головного настрою; визначення засобів виразності; розгляд особливостей розвитку художнього образу; з'ясування головної думки твору; розуміння позиції автора; пошук у творі особистісного сенсу [6, с. 177-180]. Такий підхід до розбору творів допомагає дітям не тільки зрозуміти зміст та ідейне спрямування твору, але й чітко уявити зображене автором життя, зрозуміти смисл окремих його фактів і явищ. Це викликає безпосереднє емоційне ставлення до того, про що говориться в творі (живе почуття), правильну оцінку й активне бажання виконати його так, щоб слухачі правильно зрозуміли й оцінили. Виявляючи думки, почуття, наміри автора (героїв твору), виконавець одночасно виражає і своє особисте ставлення, особисту оцінку цих думок, почуттів і намірів [2].

Цілісному усвідомленню хорового твору сприяють установки на входження у світ образів твору, ототожнення себе в певних ситуаціях із зображеними у творі героями та подіями. Відбувається ідентифікація. Саме на цьому етапі проходить глибоко індивідуальний внутрішній процес перетворення художніх образів та ідей вокально-хорового твору в духовне надбання особистості, знаряддя мислення й оцінки дійсності, засіб духовного спілкування з членами колективу, іншими людьми. Обов'язковим тут є естетичне оцінювання, під час якого визначається естетична цінність (краса та потворність) сприймання предметів і явищ. На цьому етапі першочергового значення набуває усвідомлення естетичного почуття через оцінно-інтерпретаційну й особистісно-рефлексивну діяльність учнів.

Інтерпретація (за Л. Бутенко) включає сприймання (виявлення) та прийняття (заперечення) ідейного навантаження твору, осмислення (відтворення почуттів та думок), співтворчість (переосмислення учнем своїх цінностей під впливом висновків, отриманих під час музично-художньої інтерпретації) [1, с. 225]. Виховуючи у школярів здібності до аргументованої емоційно-естетичної оцінки сприйняття художніх творів, важливим є акцентування уваги дітей не тільки на вмінні відповідати на запитання, а й самому ставити їх. Будуючи питання щодо оцінки художнього твору або об'єкта, учень бере на себе роль учителя. При такій організації роботи різко зростає зацікавленість мистецтвом, емоційна та пізнавальна

активність учнів. Тут стає в пригоді метод т. зв. “позиційної діяльності”, за допомогою якого учні вчать оцінювати художній образ природи, людей, ставлення до них і аналізувати почуття з позиції “автора”, “виконавця”, “критика” та “слухача”. “Автор” має розповісти про те, який настрій у нього був у процесі написання твору, про що думав, чим хотів поділитися з людьми, чи задоволений він своїм твором. “Виконавець” розповідає, який настрій був у нього до виконання твору, що змінилося в почуттях після виконання, як треба виконувати твір, щоб донести почуття автора та власні почуття до слухачів. “Критик” вказує на особливості композиторського почерку, позитивні та негативні сторони трактування твору. “Слухачі” ставлять запитання “композиторові” – про його майстерність і природу музичного мистецтва; “виконавцю” – про його почуття й уміння слухати та розуміти музику. При цьому створюються такі ігрові ситуації, в яких діти можуть почувати себе першовідкривачами, дослідниками. Працюючи над творами (особливо народними), важливим є спрямування дітей на розуміння музичних творів, сприймання української музики як скарбниці духовного життя нашого народу, що має багатовікову історію та все краще дбайливо зберегла для нас.

Школярам дає велике задоволення концертна діяльність. Так їхнє мистецтво, погляд оцінюють діти загальноосвітніх шкіл, дитячих садочків. У основу підготовки та проведення заходів покладено поєднання пошукової (підготовка сценарію, матеріалу як учителем, так і учнями), пізнавальної (розбір матеріалу, впорядкування, тематичні бесіди), художньо-творчої та інтелектуально-розвивальної діяльності (підготовка музичного матеріалу, розучування, відпрацьовування відповідних вмінь та навичок, необхідних для концертного виступу).

Перераховані завдання охоплюють аналіз як емоційного змісту творів, так і змістового (музичного та власне змістовного), виділяють ціннісні засади музичних творів. Виконання цих завдань актуалізує виділені цінності безпосередньо в життєдіяльності дітей і регулює їхню поведінку в сфері спілкування з людьми, природою. У дітей все частіше виникає бажання поділитися тим, чого вони навчилися, розповісти про те, про що дізналися саме за допомогою пісні.

Висновки. Отже, за допомогою поетапного аналізу вокально-хорових творів та інтерпретації виконавці ставали авторами

художнього образу, що визначає можливість подальшого “відкриття” нового музичного змісту та сприяє розвитку творчо-перетворювальної діяльності. Діти в безпосередній виконавській, творчій діяльності мають можливість реалізовувати своє ставлення до світу через різні форми діяльності, доносити до інших високий духовний потенціал мистецтва.

Список використаної літератури та джерел:

1. Бутенко Л. В. Духовний розвиток особистості у процесі інтерпретації літературно-художніх творів / Л. В. Бутенко // Оновлення змісту та форм дошкільної і початкової освіти України: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. – Миколаїв: МДУ, 2003. – С. 223 – 226.

2. Завадська Т. М. Формування музично-естетичного досвіду молодших школярів: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Т. М. Завадська. – К., 1993. – 23 с.

3. Киященко Н. И. Искусство и духовный мир человека / Н. И. Киященко., Н. Л. Лейзеров. – М.: Знание, 1983. – 62 с.

4. Масол Л. М. Вивчення музики в 1 – 4 кл.: Навч.-метод. посіб. [для вчителів]; в 2 ч. / Л. М. Масол, Ю. О. Очаківська та ін. – Х.: Скорпіон, 2003. – Ч. 1. – 140 с.

5. Отич О. М. Підготовка вчителів початкових класів до виховної роботи в школі (на матеріалі пісенного фольклору): Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Олена Миколаївна Отич. – К., 1997. – 18 с.

6. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия: теория и практика: Учеб. пособ. / В. И. Петрушин. – М., 1999. – 176 с.